

ETNOGRAFINĖ MEDŽIAGA JURGIO PABRĖŽOS PAMOKSLUOSE

JUOZAS TARVYDAS

1971 m. sausio 15 d. suėjo 200 metų nuo Jurgio Pabrėžos gimimo. Beieškodamas medžiagos šio įžymaus Žemaičių floristo biografijai, perskaičiau jo pamokslą „Apey Paryszkadas i Stona Moteristys: yr ko reyk ónt prijemyma Sakramenta Moteristys só pažitkó: tai ira: kayp reyk elgtysis laikó Zalietu, Ukwaizdžiu, pyrm szluba, yr laykó Pariedkas, weselys. Sakits Saťatusy Metusy 1822 laykó Atpósku 40. Adinų per Sekmynes“¹.

Kaip matome iš šios ilgios antraštės, J. Pabrėža šiame pamoksle mini senovines žemaičių vestuvių apeigas. Pirmiausia *zalietos* (sanderybos) — jaunųjų susitarimas, pasikeitimas dovanomis pas jaunosios tėvus, toliau *ūkvaizdžiai* (žvalgytuvės) pas jaunąjį, tada kokį pirmadienio vakarą *pintuvės* (mergvakaris) jaunosios namuose, kur jaunimas linksmynasi beveik visą naktį. Kitą rytą — *parėdka*. Iš ryto — vainiko jaunajai įteikimo ceremonijos. Tada vestuvininkai dainuodami, šaudydami vyksta į miestelį, sustoja kur nors „gaspadoje“, paskui, muzikantų lydimi, eina į bažnyčią „ant šliūbo“, po jungtusių su muzika vėl grįžta į sustojimo vietą, čia valgo, geria, šoka; šokius pradėdąs piršlys su jaunąja. Vėlai vakare vestuvininkai su jaunųjų pora triukšmingai parvažiuoja pas jaunosios tėvus. Čia sutikimo ceremonijos, paskui vaisės, šokiai ir įvairios pramogos beveik iki ryto. *Parėdkos* vakaras baigiamas jaunųjų guldytuvių ceremonija. Trečiadienį — veselė arba svotas. Iš ryto jaunųjų keltuvės ir jaunosios martavimas. Muzikantai čia įvairių išmonių organizatoriai. Veselės dieną svarbiausi įvykiai — marčios ir svočios pyragai (pietūs), piršlio korimas ir vėlai vakare jaunųjų *išvėdliavimas* (išlydėjimas). Susidaro didelis jaunosios palydovų pulkas, kuris lydi ją į naujuosius namus, kur toliau tęsiamos vestuvės (veselė). Prieš išvykdam, visi stengiasi ką nors pavogti jaunosios gyvenimo pradžiai.

J. Pabrėža, žinoma, nepateikia detalaus žemaičių vestuvių vaizdo, iš jo pamokslo susidaro tik kontūriniai apeigų rėmai ar pamatai, nes jis, būdamas dvasininkas, moralistas, tuos senovinius vestuvinius papročius smerkia, ypač peikia girtavimą, nepadorų elgesį, o šokiai ir pramogos jam nesiderina su šventumu ir religiniu iškilmingumu, būtinu moterystės sakramentui. Todėl jis šaukia: „Šalin nuo jaunųjų per cielą Svotą visoki šokinėjimai. Šalin apsigėrimai, šalin blazgatijimai ir kitos nepačyvastės, kaip tai guldytuvės, keltuvės, martavimai, piršlių karstymai ir visos balamūtnos mados vėdlių, pasekėjų, starių-

¹ Vilniaus Valst. u-to Mokslinės bibliotekos Rankraščių skyrius, 71, D 57.

jų (piršlių — J. T.). ...Kad nieks baisių dainių nedainiuotų, kad nieks pasakų begėdiškų nepasakotų"².

Ypač J. Pabrėža piktinasi per vestuves šokamais šokiais ir žaidimais. Štai kaip jie vaizduojami:

1. Rinkis, kur sukasi aplinkui. Rinkį šokdami, vieni didžiuojasi ir pasipučia, kiti spaudo rankas, rodydami širdyje esančią nečystą meilę, tretį vėl, pro pažastį iškišę ranką, per drabužius liečia krūtis (vadinasi, šokdavo kaip suktinį — J. T.).

2. Kazokas. Tai toks šokinėjimas, kuris neįsigilinus atrodo neblogas. Bet jei akyliau stebėsime, išvysime begėdystes. Nes ką reiškia anie gėdiški išsirežimai, jei ne regimus daugeliui baisius papiktinimus. Taip pat niekam verti kojų ir visos stovylos kraipymai, kažkokie baisūs žaimojimos.

3. Rūmas. Tai tokia rūšis šokinėjimo, kur, nepataikęs atsišoti į reikiamą vietą, turi duoti zastovą (fantą — J. T.). „Bet kas griekų dedas prie išvadavimo tų zastovų, niekas nenori iš jūsų užsistanavyti“. Teisėjas kiekvienam fantui skiria išpirką: liepia kurį asmenį pabučiuoti arba kokius piktinančius žodžius ištarti, arba poteries balsu kalbėti, arba koki kitą kvailą daiktą daryti.

4. Kukutis. Jį šokdami, šokėjai stovi vienas už kito ir kuokuoja, per pažastis susikabinę rankomis, čia vėl vyrai liečia moterų krūtis, o tos nesigina.

5. Rūsčioji. Tai toks nepadorus šokinėjimas, kur vienas stovi rato viduryje ir, eidamas aplink, visus bučiuoja į veidą.

6. Ingelčikas. Tai labai špetnas tancius, kur vyras ir moteris šokdami kruta, kraiposi, dreba visu kūnu, rodydami vienas kitam, kokia didžia meile abu mylisi.

7. Poduškelė. Labai vestuvininkų mėgstamas žaidimas. Jį žaidžiant, dainuojama:

Poduškelė, poduškelė,

Poduškelė myla,

Kurį myli, kurį myli, tą ir pabučiuoji.

Po tokio posmelio viduryje rato esantysis pasirenka vieną pabučiuoja ir palieka savo vietoje.

8. Špokis. Čia jau „prakeikto gatunko kūlimos“. Žaidėjas, atsistojęs rato viduryje užrištomis akimis, lazda badosi ir visokias begėdiškas štukas išdarinėja.

Ne ką geresnė buvusi ir ta padūkusi mada, kai moteris, viršutinius sijonus susikėlusios ir užsirišusios ant galvoviršio, ku-liasi, šokinėja po trobos vidurį. O ką jau besakyti apie vyrų persirengimus moteriškai, o moterų — vyriškai arba apsirengimus numirėliais, žvėrimis ir įvairiomis baidyklėmis.

² Kninga Pyрма Apey Sakramentus ógólnay yr. Apey Nekórius Sakramentus ipatingay, Ten pat, F 1, D 57, l. 271. Citatos rašyba sudabartinta.

Tad matome, kad J. Pabrėža, nors ir nepateikė detalaus senovinių žemaičių vestuvinių apeigų, žemaičių šokių, žaidimų etnografinio aprašymo, nes juos smerkė, laikė nepadoriais, tačiau ir iš tų peikiamų nuotrupų galima susidaryti bent apytikrį vaizdą, kaip senovėje kėlė vestuves, ką ir kaip šoko, žaidė, kaip linksminosi žemaičiai XIX a. pr. Tokių pamokslų J. Pabrėža paliko prirašęs kelias stambias rankraštines knygas, vertas etnografų ir kalbininkų dėmesio, turinčias tam tikrą pažintinę reikšmę. Tame pačiame rinkinyje yra pamokslų apie mirusių laidojimą, krikštynas, talkas, kai kuriuos dekalogo įsakymus ir t. t.

K r e t i n g a